

Kutu 2.2

Firma Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde reel sektör firmaları ile yüz yüze yapılan görüşmelere dayanan "Reel Sektöre İktisadi Mercek" adı altında çalışmalar yürütülmektedir.¹ Bu kutuda, Ocak-Mart 2024 döneminde yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular özetlenmektedir.

İktisadi faaliyet koşullarındaki olumlu görünümün yılın ilk çeyreğinde sürdüğü gözlenmiştir.

Yurt içi talep ağırlıklı nihai tüketicilerin dayanıklı ürün talebine bağlı olarak canlı seyredirken ana pazarlar dışındaki satışların desteğiyle ihracat görünümü korunmuştur. Bu gelişmeler neticesinde toplam talep koşullarının önceki çeyreğe kıyasla daha olumlu olduğu değerlendirilmiştir. Diğer yandan, ilk çeyrek görüşmelerinde iç talebin ikinci çeyrekte itibaren yavaşlayacağına ilişkin beklentiler yaygın olarak iletilirken nisan ayında sahadan edinilen ilk gözlemler de ivme kaybına işaret etmiştir.

Yatırım duruşundaki zayıf seyir sürerken yatırım planı olan firmaların daha çok maliyet düşürücü ve verimlilik artırıcı yatırımlara odaklandığı dikkat çekmiştir. Bu çeyrekte, firmaların işçilik başta olmak üzere artan maliyetlerini önemli ölçüde fiyatlara yansıttığı gözlenmiştir.

Yurt içi satışlarda ocak ayı ortasından itibaren başlayan canlılık çeyrek genelinde devam etmiştir.

Bir yandan ücret artışları ve kampanyaların tüketici talebini uyardığı, diğer yandan beklentilere bağlı olarak talebin öne çekildiği ve harcama eğiliminin güçlendiği gözlenmiştir. Özellikle ikinci çeyreğin başı itibarıyla döviz kuru gelişmelerine ve sıkı ekonomi politikaları kapsamının genişleyeceğine ilişkin beklentilerin tüketicilerin talebini öne çekmesine neden olduğu yaygın olarak vurgulanmıştır. Nihai tüketici talebinin özellikle beyaz eşya ve otomobilde güçlü olduğu, konut tarafında satışların zayıf seyrettiği görülmüştür. Firmalar arası ticarete ise iç talep gelişmelerine paralel olarak inşaat bağlantılı bazı sektörlerde zayıflık dile getirilse de makine sektöründeki zayıflık öne çıkmıştır.

Gıda ve hızlı tüketim ürünlerinde ocak ayındaki ücret artışlarının etkisiyle satışların önceki çeyreğe kıyasla canlı seyrettiği belirtilmiştir. **Hazır giyim** satışlarının kampanyaların desteğiyle canlı seyrettiği, uygun fiyatlı ürün satan mağazalarda satışların daha olumlu olduğu gözlenmiştir. **Beyaz eşya** ürünlerinde, özellikle kredi kartı taksitlerinin sınırlanabileceğine yönelik beklentilerle talebin güçlü olduğu aktarılmıştır. **Mobilya** ürünlerinde beyaz eşyaya benzer etkilerin görüldüğü, şubat ayında başlayan hareketlenmenin mart ayında daha belirgin hale geldiği belirtilmiştir. Organize satış ağı olan ve görece uygun fiyatlı firmaların satışlarının olumlu ayrıştığı da not edilmiştir. **Otomotiv** sektöründe yıla yüksek satış rakamlarıyla başlandığı ve bu güçlü seyrin çeyrek genelinde korunduğu iletilmiştir. ÖTV muafiyetli araç talebi, geçmiş yıllardan ertelenen filo alımlarının desteği ve azalmakla birlikte devam eden kampanyalar, sektördeki canlılığın arkasında yatan etkenler olarak öne çıkarılmıştır. **Konut** sektöründe, yüksek konut fiyatları ve kredi koşullarının ikamet amaçlı talebi baskılamaya devam ettiği görülmüştür.

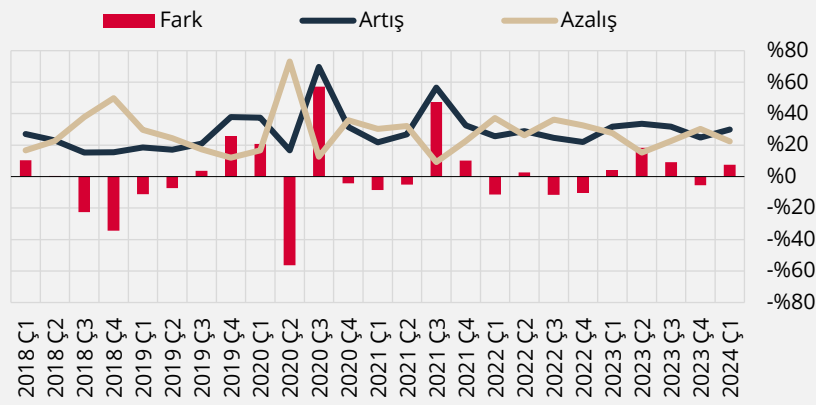
Yılın ilk çeyreğinde ihracatın önceki çeyreğe benzer seyrettiği gözlenmiştir.

Yurt dışı talep koşullarındaki baskının önceki dönemlere kıyasla hafiflemeye başladığı değerlendirilirken ihracatçı firmaların yeni pazarlara erişim ve ürün geliştirme konusundaki faaliyetlerinin fırsatlar yaratmaya devam ettiği görülmüştür. Öte yandan, jeopolitik riskler ve TL cinsi yüksek maliyetler ihracat görünümü üzerinde risk oluşturan faktörler olarak öne çıkarılmaya devam etmiştir.

¹ Bu çalışmanın temel amacı; farklı sektörlerdeki firmalarla görüşmeler yaparak dönemsel üretim, yurt içi ve yurt dışı satış, yatırım, istihdam, kredi koşulları, maliyet ve fiyat gelişmelerine ilişkin zamanlı bilgi edinmek, iktisadi faaliyeti yakından takip etmek ve TCMB ile reel sektör temsilcileri arasındaki iletişimi geliştirmek olarak belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış şekilde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, para politikası kararları için nitelikli ve zamanlı bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Görüşmeler sektörel, bölgesel ve ölçek düzeyinde toplam iktisadi faaliyet içindeki ağırlıkları dikkate alınarak oluşturulan örneklem çerçevesinde imalat sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki firmalar ile gerçekleştirilmektedir. Grafikler, firma görüşmelerinden elde edilen anekdotal bilgilerin konularına göre sayısallaştırılmasıyla üretilmektedir. Bu çalışma, firma görüşmeleri esas alınarak yapılan değerlendirme ve çıkarımları içermekte olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşlerini yansıtmamaktadır. Elde edilen bilgi, bulgu ve grafikler daha sonra yayımlanacak resmi istatistik, bilgi ve bulgularla farklılık gösterebilir.

Sektörel bazda bakıldığında, **tekstil ve hazır giyim** sektöründe maliyet yönlü baskıların devam ettiği ancak katma değerli ürün gruplarında Türkiye'nin payının korunduğu not edilmiştir. Ek olarak, Kızıldeniz'de yaşanan gelişmeler nedeniyle tekstilde daha fazla olmak üzere Türkiye'ye kayan talebin satışları desteklediği aktarılmıştır. **Mobilya** sektörü ihracatında çeyreklik bazda yatay seyrin korunduğu gözlenmiştir. Sektörde, yeni pazarlara erişim ve ihracata yönelim motivasyonunun güçlü olduğu, bu çerçevede Amerika kıtasının ihracat açısından potansiyel pazar olarak görüldüğü belirtilmiştir. **Beyaz eşya** sektöründe Avrupa ülkelerinin talep koşullarındaki zayıflık sürerken üretim maliyetlerindeki artış sektör ihracatında bir risk unsuru olarak vurgulanmıştır. **Otomotiv** sektöründe ocak ayındaki üretim duruşlarına bağlı zayıf gelen otomobil ihracatının, şubat ayında yeniden olağan seyrine döndüğü ifade edilmiştir. Ana sanayide devam eden projelerle yatay bir görünüm hakimken yan sanayi firmalarında küresel ana üretici firmalardaki projelerin devreye alınmasıyla daha olumlu bir seyrin olduğu gözlenmiştir. **Ana metal sanayi** ihracatında yüksek enerji maliyetleri, kotalar ve artan Uzak Doğu rekabeti satışları olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Öte yandan Kızıldeniz'de yaşanan sorunlar nedeniyle ortaya çıkan tedarik sorunu, gecikme ve navlun artışlarının son dönemlerde çelik ihracatını desteklediği aktarılmıştır.

Grafik 1: Firmaların Talep Algısı* (Önceki Çeyreğe Göre)

Kaynak: TCMB RESİM.

* Talep Algısı, firmaların mevcut satış gerçekleştirmeleri, siparişleri ve beklentileri dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, bir önceki çeyreğe kıyasla talep algısı olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup talep algısındaki değişimin boyutuna değil firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

2024 yılının ilk çeyreğindeki talep koşulları, 2023 yılının ikinci yarısında yavaşlamaya başlayan üretimi bir miktar desteklemiştir.

İlk çeyrekte iç talebin üretimi desteklediği sektörler arasında otomotiv, beyaz eşya, kimya ve gıda sektörleri öne çıkmıştır. Öte yandan, yılın ikinci çeyreğinden itibaren iç talepte zayıflama öngörülleri üretimi baskılamıştır. İhracatçı firmalarda ise üretim önceki çeyreğe göre seyrini korumuştur.

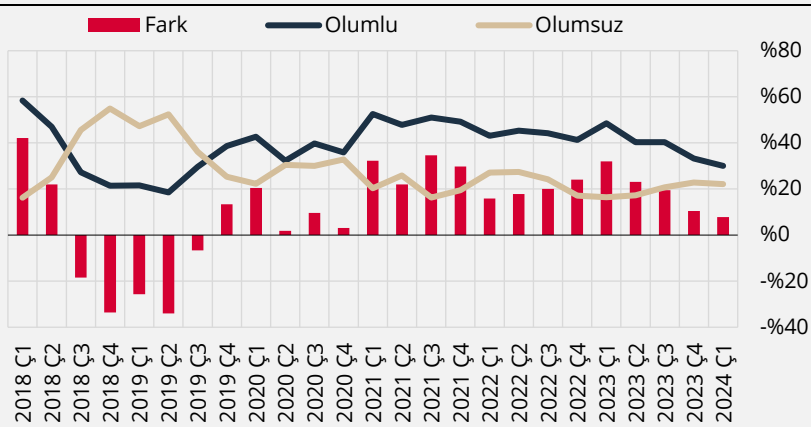
Sektörel gelişmelere bakıldığında; **otomotiv ana sanayinde**, iç pazarda yılın ilk çeyreğindeki güçlü satışlar yıl geneline ilişkin üretim planlamalarının değiştirilmemesine olanak sağlamıştır. İhracat tarafında ise hem ana sanayi hem de yan sanayide güçlü dış talebe yönelik üretim planlamaları doğrultusunda faaliyet canlı seyretmiştir. **Beyaz eşya ve tüketici elektroniğinde**, dış talep çeyreklik bazda yatay seyrederken iç talepteki güçlü seyir kapsamında üretim canlı izlenmiştir. **Mobilyada**, dış talep önceki çeyreğe benzer seyrederken iç piyasanın şubat ayından itibaren hareketlenmesinin etkisiyle üretim önceki çeyreğin sınırlı bir miktar üzerinde gözlenmiştir. **Makine-teçhizat**, ihracat tarafında firmalar AB dışı pazarlardaki görece olumlu talep koşullarından faydalanırken iç piyasada yatırım mali talebindeki yavaşlamanın sınırlayıcı etkileri üretim üzerinde hissedilmiştir. **Kimyada**, iç ve dış pazardaki canlılık kapsamında üretim çeyreklik bazda artış eğilimi göstermiştir. **Tekstil ve hazır giyimde**, dış talepte Kızıldeniz'deki gelişmeler kaynaklı olduğu iletilen ve geçici olarak değerlendirilen ilave siparişler haricinde hareketlenme olmaması nedeniyle üretimdeki zayıflık devam etmiştir. **Ana metalde**, dış talepte Kızıldeniz'deki gelişmelerin etkisiyle siparişlerdeki hareketlenmeye karşın, iç piyasadaki zayıf seyrin etkisiyle üretim önceki çeyreğe benzer izlenmiştir. **İnşaat yan sanayinde**, iç pazarda kentsel dönüşüm projelerinin ve deprem bölgesindeki inşaat-altyapı faaliyetlerinin üretimi desteklediği görülmektedir.

Firmaların yatırım duruşundaki zayıflama yılın ilk çeyreği itibarıyla sürmüştür.

Bu dönemde yatırım planı olmayan firmaların gerekçeleri arasında finansman maliyetlerindeki artış ve iç talebe ilişkin belirsizlikler öne çıkarılmıştır. Mevcut dönemde yeni yatırımlara başlama konusunda daha ihtiyatlı olan firmaların daha önce başladıkları yatırımlara ise büyük oranda devam ettikleri görülmüştür.

Ürün çeşitlendirmesi yapan, yeni müşteri ve pazar kazanımları sağlayan firmaların yatırım iştahının daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Artan üretim ve işgücü maliyetleri, özkaynak yapısı güçlü firmaları makine-teçhizat yatırımlarına yöneltmektedir. Ayrıca, maliyetleri azaltmanın yanı sıra daha sürdürülebilir ve rekabetçi üretim yapma motivasyonu enerji yatırımları önceliklendirilmeye devam etmektedir.

Grafik 2: Firmaların Yatırım Duruşu* (Gelecek 12 Aylık Dönem, %)

Kaynak: TCMB RESİM.

* Yatırım Duruşu, firmaların gelecek 12 aylık dönemdeki yatırım iştahı dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, yatırım duruşu olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup yatırım duruşundaki değişimin boyutuna değil firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

Sektörel bazda bakıldığında; imalat sanayi sektöründe özellikle gıda, makine-teçhizat ve otomotiv yan sanayi sektörlerinde yatırım duruşunun pozitif ayrıştığı gözlenmiştir. Gıda imalat sanayi sektöründe üretim kapasitesini artırıcı ve yeni ürün sunumuna yönelik yatırımlar ön plandadır. Otomotiv yan sanayi sektöründe talep koşullarına bağlı olarak yatırım iştahının görece güçlü olduğu görülmüştür. Zayıf talep görünümünün yatırım duruşunu baskıladığı sektörler arasında tekstil ve hazır giyim ile inşaat sektörleri öne çıkmıştır. Tekstil sektöründeki olumsuz yatırım duruşunun, sektörün bir süredir atıl kapasiteyle çalışmasından da kaynaklandığı aktarılmaktadır. İnşaat sektöründe ise yüksek arsa fiyatları, konut talebindeki zayıf seyir ve finansal koşullardaki sıkılaşma yatırım iştahını baskılayan unsurlar olarak aktarılmıştır.

Yılın ilk çeyreğinde ağırlıklı ihracat yapan firmalar öncülüğünde istihdam planlarının korunduğu gözlenmiştir.

Yatırım duruşundaki zayıf seyre rağmen talebi görece güçlü seyreden firmalarda genişleme yatırımları istihdam planlarını desteklemektedir. Firmaların çalışan sirkülasyonundaki yüksek seyre vurgusu sürerken yetişmiş personeli elde tutma güdüsü sektörler genelinde istihdamın korunmasında etkili olmaktadır. Bu dönemde; artan maliyetler, finansal sıkılaşma süreci, firmaların üretim sürecinde otomasyon ve verimlilik artırma çabaları istihdam artış planlarını baskılayan unsurlar olarak öne çıkmıştır.

Firmaların finansman ihtiyacı yılın ilk çeyreğinde yüksek seyrini sürdürmüştür.

Ağırlıklı olarak işletme sermayesi kaynaklı oluşan finansman ihtiyacı, küresel emtia fiyatlarının etkisiyle ocak ayında bir miktar düşüş gösterse de takip eden aylarda artış göstermiştir. Yüksek işletme sermayesi ihtiyacında; başta ücret artışları olmak üzere, hammadde ve döviz kuru kaynaklı maliyetler ile artan iş hacmi etkili faktörler olarak öne çıkarılmıştır. Yatırım finansmanı ile ilgili olarak özellikle geçmiş dönemlerde başlanan yatırımlar kaynaklı finansman ihtiyacına vurgu yapılmıştır.

Kredi koşullarında çeyrek genelinde faiz oranları kaynaklı sıkılaşıma devam ederken işletme sermayesine yönelik kredi vadelerinde ise uzama gözleendiği aktarılmıştır. Bankaların kredi verme iştahının çeyreğin ilk iki ayında yüksek seyrettiği, mart ayındaki ilave sıkılaşıma adımları sonrasında ise azalmaya başladığı ve bu durumun ilgili ayda limit kullandırmalarına da yansdığı iletilmiştir.

TL kredi maliyetlerinin yüksek bulunması firmaların kredi taleplerini baskılamaya devam etmiştir. Bununla birlikte, ikinci çeyrekte sonra krediye erişimin zorlaşacağı beklentileri kredi talebinin artmasında rol oynamıştır. Daha uygun maliyetli olması sebebiyle reeskont kredilerine yönelim sürmüş, ihracatçı firmalar söz konusu kredilerin kendileri için önemini dile getirmiştir.

Firmalar arası ticarete koşulların büyük ölçüde bir önceki çeyreğe benzer seyrettiği belirtilmekle birlikte, koşulların zorlaştığına yapılan vurgunun mart ayında arttığı gözlenmiştir. Faiz oranlarına paralel şekilde vade farkları ve peşin iskonto oranlarındaki artışlar, firmalar arası ticarete peşin alımın yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan bazı firmaların nakitte kalma güdüsüyle ödeme vadelerini uzatmaya çalıştıkları da belirtilmiştir. Vadelerdeki sıkılaşıma ve alacaklardaki gecikmelere karşın, çeyrek genelinde alacak tahsilatında önemli bir sorun yaşanmadığı iletilmiştir. Bununla birlikte finansman maliyetlerindeki artış ve talepte zayıflama beklentileri ile birlikte çek kullanımının da yaygınlaşmasının, sektörler genelinde tahsilatlarla ilgili endişelerin artmasına yol açtığı görülmektedir.

Yılın ilk çeyreğinde firmalar üzerindeki maliyet baskısında artış gözlenirken fiyat artışı planlayan firmaların oranında sınırlı bir gerileme görülmüştür.

Maliyet artışlarının temel gerekçesi olarak ücret artışları öne çıkmış, bunu kur etkisi hariç girdi maliyetleri ile kur kaynaklı maliyetler izlemiştir. Girdi maliyetlerine yapılan atıflardaki artışta, işçilik giderlerinin hammadde fiyatlarına yansıtılmasının yanı sıra, Kızıldeniz'deki gelişmeler nedeniyle tedarik gecikmelerinin ve navlun bedellerinin artmasının etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca kur gelişmeleri nedeniyle doğrudan ve dolaylı ithal girdi kullanan kura duyarlılığı yüksek sektörlerin maliyetlerinde artış olduğu iletilmiştir.

Firmaların işçilik başta olmak üzere artan maliyetlerini çeyrek içinde önemli ölçüde fiyatlara yansıtacağı belirtilse de fiyat artış planlarındaki gerilemenin sınırlı kaldığı görülmüştür. Fiyat artış planlarındaki gerilemenin sınırlı kalmasında maliyetlerin yansıtılamayan kısmının yanı sıra beklentilerin de rol oynadığı anlaşılmıştır.